

BENET TRAYER GARCIA, Pyre.

VILARREAL EN LA GUERRA
DELS MOROS DE LA SERRA
D' ESPADÁ

1926

IMPRESA DE JOAN A. BOTELLA

VILARREAL

Al amic En Guis Revest
Bibliotecari

ab efecte carinyos

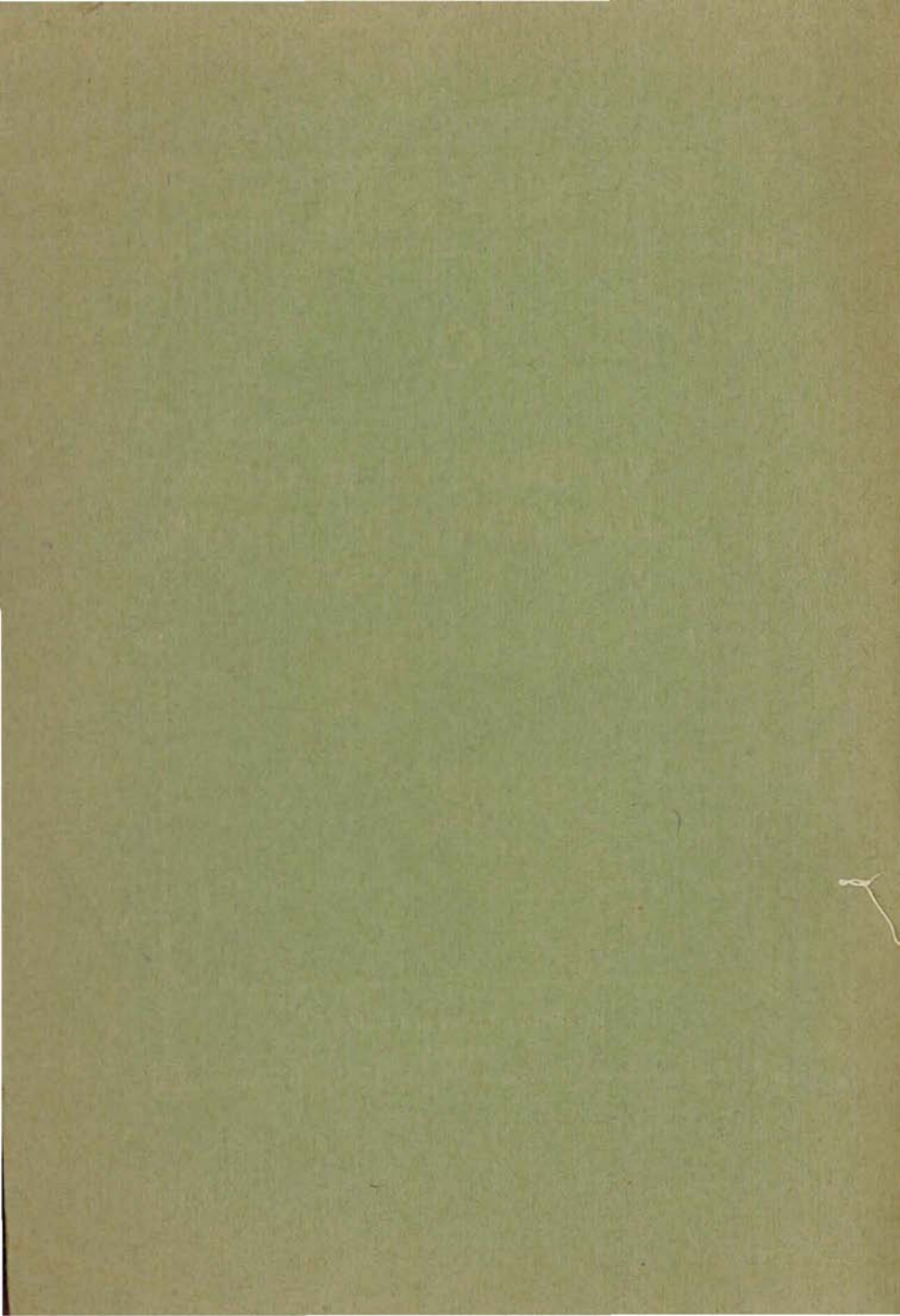
R 1682

F-9

51

L'Editor

VILARREAL EN LA GUERRA DELS
MOROS DE LA SERRA D' ESPADÀ

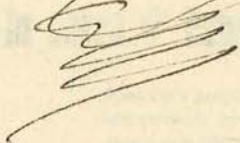
Al amic En Lluís Revest
Bibliotecari

ab efecte carinyos

R. 1682

F-9

51

L' Autor

VILARREAL EN LA GUERRA DELS
MOROS DE LA SERRA D' ESPADÀ

THE ARCADE 11 DE JERUSALEM
MAY 19 1892

Part que prengué Vilarreal en la guerra contra 'ls moros rebels de la serra d' Espadà

Monografia premiada en los Jocs Florals celebrats en València per la culta Societat LO RAT PENAT en lo any 1922

PER

Benet Trayer García, Prévère

Croniste de Vilarreal, Arxiver de l' Arciprestal de la mateixa ciutat, Individuo c. de les Reals Academies de Belles Arts de San Fernando de Madrid i de la de B. A. i Ciències Històriques de Toledo, Vocal de la Junta provincial de Monuments de Castelló, Soci c. de Lo Rat Penat i Director del Centre de Cultura Valenciana, Soci de número i Delegat especial de la Creu Roja Espanyola, Col·laborador del Diccionari general de llengua catalana i del Arxlu d' Etnografia i Folklore de Catalunya

1925
IMP. DE JUAN A. BOTELLA
VILLARREAL

ESTADO DE LA UNIÓN
DE LOS ESTADOS UNIDOS
DE AMÉRICA

ESTADO DE LA UNIÓN
DE LOS ESTADOS UNIDOS
DE AMÉRICA

ESTADO DE LA UNIÓN

ESTADO DE LA UNIÓN
DE LOS ESTADOS UNIDOS
DE AMÉRICA

ESTADO DE LA UNIÓN
DE LOS ESTADOS UNIDOS
DE AMÉRICA

Al Molt Il·lustre Senyor
Dr. En Manuel Rius Arrufat

Canonge Arcipreste de la Santa Iglesia Catedral Basílica de Tortosa, preclar fill de Pilarreal dels Infants i amant entusiasta de les glories i tradicions patries, li dedica este modest treball com a petit testimoni d' admiració, amistad i carinyo que li professa el seu lleal amic i compatrici

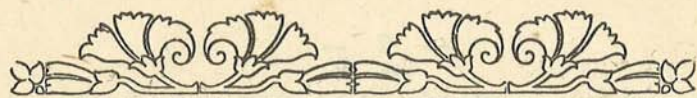
El Autor.

Wm. Lloyd Garrison

Dear Sir

I have the honor to acknowledge the receipt of your kind letter of the 10th inst. in relation to the proposed publication of a new edition of the "Liberator." I am glad to hear that you are so interested in the cause, and I am sure that your efforts will be successful. I have no objection to your publishing the paper, and I am sure that it will be well received. I am, Sir, very respectfully,
Your obedient servant,
Wm. Lloyd Garrison

Wm. Lloyd Garrison

Vilarreal en la guerra dels moros de la serra d' Espadà

Lema: GARBAU DE ALGAR

Sempre l' Historiamos dona excelents ensenyances pera podernos conduir per camins çerters, si atentamentnos mirem ab l' espill dels seus antepasats fets; los quals tenintlos sempre presents, servixen de nort i desperten en l' humanitat el ver amor patri.

Custodis de anotasi3ns, de documents p3blics o particulars son els argius; depositaris de memories hist3riques pera gu3a i ensenyansa dels veniders; pero susuix moltes vegades que aquells documents, aquells escrits, no se troben sempre, porque 'n les guerres, en les lluytes intestines, la tea inçndiaria s' ha encarregat de ferlos desapareixer, si no tots, la major part d' ells; motiu per el qual no s' ha pogut encontrar res pera 'l nostre objecte, en los argius de Onda, Tales, Sueras i Ah3n, i ham tengut que acudir tant solament al de Vilarreal ahon se conserven

alguns documents i llibres de consells referens a este particular, i son part dels que se lliuraren de la crema del any 1706 en la guerra de sucesió quant les tropes de Felip V asaltaren ignominiosament a sang i foc la població de Vilarreal, incendiant la curia del Justicia i moltes de aquelles cases.

Gracies a estos llibres i documents vells, havem pogut complimentar el tema proposat per el Centre de Cultura Valenciana en los Jocs Florals de Lo Rat Penat en el present any.

El punt històric de la regió valentina que havem elegit i justifiquem ab documents inèdits, com ho demana aquell Centre cultural, es el que va encabesat en este modest treball i creem que 'l tal punt històric es de molta trascendencia i mol a propòsit pera despertar el entusiasme patriòtic del poble de Vilarreal i de les poblacions de la contornada.

En tres parts el dividirem; tractant en la primera, del alsament dels moros en Benaguacil i de la rebel·dia dels mateixos en la serra d' Espadà, fins la derrota dels cristians; en la segona, de la nova eixida dels cristians al camp de la guerra fins la victoria alcançada pels nostres apoderanse de les fortalees d' Artesa i Ahín, ahon s' encontraven els valents de Vilarreal; i finalment, en la tercera nos ocuparem del últim combat i completa derrota dels moros en aquelles tan trencaes i brenyoses montanyes de la serra d' Espadà.

Pera major claritat de la matèria, posarem apart i al final d' este treball, els anotamens de consell de Vilarreal en aquell temps i algún altre document interessant.

Estava el cetre d' Espanya 'n mans del rey Carles I (1525) i Emperahor V del seu nom de Alemanya.

Com en la guerra de les *Germanies* (cuatre anys antes) els moros pelearen al costat dels nobles, i en part contribuiren a la gran derrota del poble valencià, éste no ho ignoraba, i si bé olvidá o disimulá el odi que contra la noblesa tenia, no obstant, persistí en el pensament de vengansa contra la raça arab. Vá contribuir molt a la propagació del odi contra 'ls moros, els desembarchs de pirates africans que posaven peus en nostres plajes i convenguts en alguns moros i morischs del regne, i aprofitant un descuit d' algunes de les poblacions marítimes, feien cautius als cristians.

En varies ocasions, va rebre 'l Rey séries queixes contra 'ls moros i morischs del regne; i después de posar l' asunt al exament de persones juisioses al mateix temps que il-lustraes, i oit el parer d' estes,

dictà una providencia despajant una cédula en 4 d' Abril de 1525 ordenant que tots els mahometans que habitaren encara en Aragó, Valencia i Catalunya, adjuraren sa creensia dins del terme d' un any. Mes tart s' els vá prohibir vendre alhajes d' or i plata, ropajes de seda i altres riqueses; i en el mes de Nohembre del mateix any, es publicá un bando a só de trompeta per tots els pobles, obligant als moros a que acudiren als sermóns, a entregar les armes, a que portaren surmontats en els seus turbans, una mija lluna de drap blau del tamany de mija taronja, a descubrirse al pas del Santíssim Sacrament, a que no feren reunions entre ells, ni practicaren els actes de la seua religió, i a que tancaren en pany i clau les seues mesquites.

El poc cas qu' els moros feien de estes severes amonestacions, obligá al monarca a dictar i posar en obra la expulsió completa de la raça mahometana, la que debía tindre lloc a últims de Decembre.

Mentres tant, els pobles costers al mar, prenien mesures preventives, per lo que puguera sosuir, com ho va fer Vilarreal (poble no molt lluny del mar) comprant pólvora i utensilis de guerra pera la artelleria que posá estava sobre els murs y torres de la població, sens descuidarse de posar guardiáns en els portals, com també en el campanar alternantlos en altres que guardaben per la nit (1).

(1) Arch. M. Reunions de concell del dia 21 Nbre. i del 3 de Decembre de 1525.

Estes precaucions qu' els vilarrealenchs prenien, no eren sens fundament, perque apenes acabat el temps concedit pel Rey als moros, pera sa conversió, i aferrats éstos en les seues creencies religioses, se mostraren altius i donaren el primer crit de rebelió en Benaguacil declarantse independents ajudats pels de Vilamarjant, Paterna, Bétera i Benisanó, impulsats i alentats per un agareno procedent de Calanda que 's declará quefe dels rebels, i els moros aragonesos que s' uniren pera engrosar el número i pendre part en el moviment iniciat.

Al tindre noticia d' este moviment el Governahor Cabanilles, acudí enseguida al camp de batalla per obs de sofocar la rebelió, en dos mil peons i mes de cent cavalls i acompanyat del seu tinent En Lluís Ferrer i del abanderat En Gimén Peres de Pertusa.

Demprés d' una encarnisá lluyta entre 'ls dos rivals eixersits, se entregaren els moros a les armes victorioses del Governahor incondicionalment prometén además satisfer per gastos de guerra 12.000 ducats. Al entrar el Governahor Cabanilles en Benaguacil i dispondre el alojament de la seua divisió, el agareno de Calanda, aprofitant un descuit dels enemics, se fugá i es dirigí a la serra d' Espadá, sublevant de pas el Vall d' Almonacit, vila de Onda, Eslida, Uxó i Segorb.

No hé havia passat un mes, quant alsaren el crit d' alarma 'ls moros refugiats en les fragositats de la serra d' Espadá, i com alé d' un contagi, vá cundir

la sedició per totes bandes acudint derrepent els seus correligionaris d' Aragó i Andalucia.

Esta serra trencá qu' en el seu lloç forma algunes plassetes rodejades de grossos cantals, d' escarpaes pendens, pedres soltes, barrancs i grans penyes tallaes que fan difícil l' ascens, té 'l naiximent en les immediacions d' Almenara seguint augmentant de latitud i altura vers al nord declinant al ponent; prop de Vilahermosa se confon en 'l elevat i soberb mont de Penyagolosa i acaba en els confins d' Aragó.

En éstes brenyes es ahón se retragueren o refugiaren els que pugueren escaparse de Benaguacil entre élls, el nomenat morisch de Calanda, principal promotor d' aquella rebelió.

Reunits ya en esta serra alguns centenars de moros, pensaren en elegir un quefe pera la organisació d' aquelles masses i vá recaure lá elecció en un moro de Algar denominat Garbau (que per sert estava tort) molt valent i entremetent, el qual, va pendre 'l títul de rey, ab el nom de Zelim Almanzor.

Este, ordená la seua gent per companyies posanles sots la direcció de bons capitans; va fer construir rústiques cabanyes pera que serviren de amagatalls i resguarts als islamits, fortificá alguns punts de la serra ab sencills murs, amontoná pedres i mes pedres alrededor de les plassetes per obs de que li serviren de castells com punts de defensa, els guarní ab espingardes i ballestes, i se proviren de pólvora, armes i demás utensilis de guerra.

Estos preparatius posaren en recel als cristiàns; i sens perdre moment, envià el duc de Segorb al seu preceptor en Miquel Aragonés a Vilarreal, al objecte de donar conter als Jurats, del actiu moviment sarra-cen de aquelles montanyes i ordenarlos que prepara-ren gent pera combatir als moros, en cars necessari.

Es de supondre que la mateixa ordre degué donar a les demás poblacions del contorn; pero de la men-cioná vila, sabem que contestá al duc en 3 de Decem-bre de 1525, que tots sens distinció de classes, estaven promptes a servir al Rey pel bé de la Religió i de la patria, pero no menejaríen un peu si no ho manava expresament el Monarca (1).

Als pocs dies, l' Loctinent general del regne escri-gué a tots els pobles de les immediacions de la serra d' Espadá, inclus Vilarreal, pera que feren gent de guerra en nom de sa magestad, per obs de atacar als moros rebels (2).

Vilarreal que sempre ha demostrat ser obedient al seu rey, organisá enseguida una companyia de cinc-quanta homens, disposantho el consell de la vila, de esta manera: se posarán en albarans els noms de cada cap de familia o casa i es colocarán aquells ab una capsa, rescipient o sac, i mesos, se traurán d' entre ells cincuenta noms equivalens a 50 homens, els

(1) Arch. M.—Llibre de Consells.

(2) Consell del 30 Janer de 1526.

quals, ben armats anirán al combat contra 'ls moros de la serra d' Espadá, i si algú d' ells no puguera o vulguera escusarse d' anar, deurá posar en son lloch persona competent i entenguda a juí i discreció dels Justicia i Jurats i que cada qual persibirá per salari dels seus servissis tres ducats al mes; i que se seguixca ab semblant manera, si necessari fora, en los mesos sigüens; disponent al mateix temps, que de tot assó se donara conte a la Loctensia general del regne (1).

Organizada esta companyia de aguerrits vilarrealenchs, sots la obediencia i direcció del Justicia En Pere Gil que anava per capitá i En Pere Tener per alférez, emprengueren la marja en busca dels enemics de la religió i de la patria ab bandera desplegada i fent sonar los tambors, en la matinada del 5 de Febrer de 1526, unirse al batalló que ixqué de Valencia ab dos mil homens al mando de Don Diego Ladron i D. Pere Zanoguera, al mateix temps qu' el duc de Segorb nomenat general en quefe, se disposava a eixir ab la seua gent al camp de batalla pera dirigir les operacions.

El día anterior al que ixqueren nostres aguerrits al camp de operacions, varen rebre els Jurats de Vilarreal una letra del Loctinent general del regne, en qu' els demanava cent cinquanta homens de gue-

(1) Consell del 30 de Janer de 1526.

rra, e incontinent, se contestá al dit Loctinent, dientli que no 's pot dispondre de més de cinquanta com está delliberat en acorts anteriors, per la gran dificultat que hiá en la paga i per la poca gent que té la vila (1).

A últims de Febrer, s' encontrava sitiats pels moros, el castell de *Chinqueta*, el qual estava situat entre les viles de Onda i Bechí, i allí s' apresuraren a socórrerlo els nostres arriscats vilarrealeros ajudats per un destacament dels de Valencia, obligant incontinent als moros a alsar el siti, fentlos fugir a mes d' a pas, fons al lloc aon tenien les seues guarides o amagatalls.

El capitá general del regne, demanava ab molta frecuencia gent d' armes a Vilarreal; clar está, com esta vila estava sempre prompta a obehir al rey, empero notant el Justisia i Jurats qu e'ls era imposible atendre als tans continuats manaments de la superioritat i lo retrets qu' estaven els de les altres viles reals, se varen vore obligats a contestar, contra la seua voluntat, el 4 de Mars, que «...quant *Morella, Castelló i altres viles reals faran gent e trameteran aquella contra los dits moros, que la present vila per lo semblant la farà e trameterá. E si les altres viles reals ho faran que per lo semblant ho farà la dita present vila segons be ha acostumat*» (2).

(1) Consell del 4 de Febrer de 1526.

(2) Consell del dia 4 de Mars de 1526.

Pero, no obstant d' haver contestat de la semblant manera, el dia 19 del mateix mes, per acort del dia 14, trameteron els Jurats de Vilarreal al camp de la guerra sens' esperar nou avís xixanta homens dels mes fornits, anant per capitá en Bertomeu Vidal, ab el sou acostumat de nou ducats al mes i per alféreç o abanderat son germá en Miquel ab el sou de sis ducats en substitusió del capitá Gil i el alféreç Tener que s' encontraven indisposts per malaltía, lo que sens dupte fa pensar i hasta creure fora algún percans sufrít estant bregan contra 'ls moros.

Va emprendre esta companyía la marja i als pocs dies d' estar en el punt senyalat pel general, demanaren els de Onda reforços als de Vilarreal, perque ~~es~~ dia i ~~es~~ tenia per sert, qu' els moros pensaven donar un atac decisiu i tirarse com a llops sobre Onda (1).

Vilarreal no va ser desatent als precs dels onde-ros, ni tampoc a la petició del capitá general (segons letra fetjada en 8 d' Abril) de xixanta homens de guerra, cumplimentantho enseguida per socorrer als seus vollguts convehins; i mentres s' enllistaven baix la bandera del rey els pobles cristiáns i els vilarrealencs prenien majors precaucions en la població fen tancar els portals a les 10 de la nit; imposant certes penes als que faltaren a la guarda dels

(1) Consell del dia 8 de Abril de 1526.

dits portals; manant entregar les claus al Justícia a la hora senyalá anda la matiná en que 's tornaven a obrir; i mentres se afanaven per instruirse més i més en el maneig de les armes, els moros rebels d' Espadá amuntonaven en lo alt de les crestes de les montanyes, multitud de troncs d' arbres, penyes i pedrots pera ferlos redolar per aquelles escarpaes pendens en un moment donat.

Pareixenli al duc de Segorb que un atac per sorpresa donaria excelents resultats, ho vá emprendre el día primer de Maig, trepant els soldats per aquelles brenyes i caminant per barrancs tots sembrats de pedruscall, desplegant aquells intrepits guerrers una energia major a les seues forces, i antes d' aplegar a les penyes que guardaven la móla, un horrorós foc d' escopeteria, les grans pedres i troncs d' arbres que redolaven per aquelles abruptes pendens i una ploguda de pedrusca i saetes que caíen sobre els caps d' aquells infelisos, els obligá a retrocedir més que de pressa precipitanse per aquelles costeres, sembran el camp ab multitud de morts y ferits.

Desanimats els nostres soldats per la inesperá derrota i censurant al duc per haver procedit contra 'ls moros en excessiu blanura, l' abandonaren la major part, retirantse a les seues cases trists i abatuts, pero sense decaure un pél, per aixó, els ánims i el odi contra 'ls enemics de Crist, esperansats de que prompte i en major entusiasme i energia tornarien altra volta al combat.

Una companyia de soldats se retiraren pera unes dies a Vilarreal alojarse per les cases com ho indica el acort de consell del dia 18 de Maig, anotant, *que sien acullits en la dita present vila i aposentats per cases segons es acostumat* (1).

Al vores el duc de Segorb tan aislat per l'abandono en que l'avien deixat, i actuant solaments ab un insignificant número de soldats, pensá tornarsen a Segorb i dend' allí, passar a Valencia no sols per obs de vindicar sa persona, sino també al mateix temps, de proposar a la generalitat altres mijos millors i mes eficacis pera seguir la guerra i combatre mes brofe-cament als odiosos, als rebéls, al moros retrets de la serra d' Espadá.

(1) En este acort de consell del 18 de Maig de 1526, se li concedix al carnicer de la vila, pugá vendre la carn un diner mes cara per lliura del que justa forma está convengut en los capitols de venta, empero obligant, apres qu' els soldats sien anats de la vila, haja de donar e vendre el carnicer un diner menys per lliura altres tantes dies i temps com haurá venut les dites carns un diner mes per lliura pera que se iguale un temps en l' altre.

II

La derrota que sofriren els cristians en els riscos d'aquelles montanyes, va donar lloc pera que 'ls moros s'ompliren d'orgull, i els alentá de tal manera, que de totes bandes afluíen correligionaris seus pera mantindre encesa la tea de la discordia i no paraven en fer provisions de pólvora, armes i demés coses necessaries pera seguir hostejant, com també procuraven fer acopi pera sa alimentació almacenantho tot en les crestes de les montanyes, ço es, en puestos assegurats.

També s'endugueren allí totes les riqueses en vista de que les ordens del rey D. Carles no 'ls permitía véndreles ni emportárseles al seu desterra; i mentres els vells guardaven els improvisats castells, els jovens, aprofitan els descuits dels cristians, feyen algunes correríes pels contorns de la serra, els quals, favorits per la foscor de la nit, no deixaven de molestar una que altra vegada aquelles poblacions, apleganse anda

mes allà de Nules, empero les immediates eren les que més sufriren les molésties dels enemics.

La vila de Onda fon una de les més amenaçades, la qual se vá vore obligá a demanar a Vilarreal ad-jutori i consell, y els Jurats d' esta població sempre atens als seus convehins onderos, se 'ls exposá la conveniencia i necessitat de manifestar, quant antes, al capitá general i Loctinent general del regne el imminent perill en que s' encontraven les viles de Onda, Bechí i demes de la Plana per les continues correríes que feyen els móros rebéls de la serra d' Espadá eixecutant en dites poblacions tota mena d' insults, robos i atropells.

Pasats uns dies aná a Vilarreal en representació dels Jurats de Onda en Guillem Vallmoll pera exposar als de aquella població lo *acertat* que seria escriure al rey en nom de totes les viles de la Plana i manifestarli la grave situació en que s' encontraven i donarli noticia *<dels actes e casos e insults tan neffasttsims e detestables que los pérfidos moros qui están retrets en la serra d' Espadá, fora de la obediencia de sa Mt. e quascun dia fan en tan gran deserverey de nostre Senyor e de sa Cesa^a Mt. e menypren de nostra santa fe catholica e dels perills que 'stan preparats en pédres la dita vila de Onda i les altres viles de aquesta plana per la propinqüitat del loc, si sa Mt. promptament noy preveheis.>*(1).

(1) Arch. M.-concell del día 18 de Maig de 1526.

Al mateix temps que 's feyen les diligencies sobre dites pera enterar al Rey, al capitá general i als Jurats de Valencia del estat lamentable en que s' encontraven els pobles del contorn de la serra d' Espadá, el Concell de Vilarreal sempre celós pel' seus vehins, ab mol d' interés prenia noves mesures cabcioses pera 'l millor resguart de la vila, determinant en 27 de Maig renovar i augmentar les guardies de cavall en les estremitats del terme, especialment per la part que mira a la montanya, fer acopi de pólvora i armes pera la defensa de la població i al tancament del portal del mig ab pedra i argamasa com ya estaven els demás, aço es, los nomenats de Burriana, de Onda i dels Juheus esceptant els que miren a la part de Valencia i Castelló, els quals tendríen que seguir custodiats com danda entonces, relevantse les guardies entre 'l día y per la nit (1).

Estes precaucions que 'els vilarrealenes prenien eren ben fundades, per quant se sabia que 'ls moros no paraven de fer escaramuces i correríes per camins ocults e intransitables, los quals aprofitan la foscor de la nit se tiraven com a llops famoleucs sobre 'ls pobles que 'ls comprenien eren més débils y menos fortificats.

En una d' estes eixides nocturnes, i aprofitant un moment de descuit, se precipitaren sobre Chilches, poble immediat a Nules i prop del mar; i demprés de

(1) Consell del día 27 de Maig de 1526.

saquejar la major part de les cases i degollar a mols indefensos penetraren en la 'Sglesia y robaren el copó o caixeta del Santíssim Sacrament en les seues formes i demés alhajes d' or i plata qu' encontraren al pas. Esta profanació fon mol sentida pels cristians i particularment per l' Arquebisbe de Valencia, el qual maná endolar les Esglesies com en semana de passió en senyal de gran tristor, secundant la ordre els bisbes de Tortosa i Segorb.

Este acte dels moros tan sacrilec com cobart, irritá de tal manera el ánim dels valensians, quí encengué més la foguera del odi contra 'ls sarracens; i doná motiu pera organisar promptament en Valencia un segón batalló de soldats arriscats i entusiastes per la gloria de Deu i servici del Rey.

Preparat ya este batalló en número de tres mil emprehueren la marja el día 11 de Joliol vers a Morvedre ahon s' els uniren alguns nobles cavallers. El governahor D. Geroni de Cabanilles que anava al front d' este batalló s' adelantá per obs de concertar el plá de la jornada áb el duc de Segorb, el qual s' encarregá del mando en general, en nom del rey, a l' alplegá de la tropa a Nules.

Al passar l' eixersit valenciá per les immediacions de Vilarreal, engrossaren les files una companyía de xixanta valens d' esta vila, capitanejats per en Pere Gil, menor, qui portava per alfereç a En Pere Tener.

Quant ya s' encontraven props a la vila de Onda, uns trecens moros tractaren de molestarlos, trabanse

un combat que durá algunes hores, en el que sobreixqueren de entre altres cavallers, Zanoguera i D. Sancho Ladrón.

Apenes aplegá a la mencioná vila de Onda l' eixersit cristiá, (19 de Joliol) s' uniren a ell pera pendre part actiua en la refrega, cincens soldats valens de Morella, que tan se distinguiuren per sa llealtad i bicarria en la passada guerra de les *germanies*.

Mentres els soldats en actiu servici peleaven ardorosos en el camp de batalla, els vehins que quedaven en Vilarreal, no permaneixien ociosos, puix se eixersitaven cada dia en el maneig de les armes, especialment en el joc de ballesta pera 'l qual, se compraren mija dotcena de *culleretes d' argent de pes e valor de deu sols quascuna de aquelles* pera donarles en premi als que sobreixqueren en dit eixercisi o joc consistent en perfeccionar la punteria (1).

Reunit tot l' eixersit cristiá en Onda, cuartel general, pensá el duc posar en ordre de batalla a la seua tropa i atacar decididament als subdits de Zelím; i així ho va fer a ultims de Joliol.

Brofecs, ardorosos i sedients de vengança ab gran valentia varen acometre 'ls cristians per set vegades als moros, segons diu Escolano, havent segut rejaçats altres tantes, perque de lo alt de les brenyes se desplomaven enormes penyes que aplastaven a aquells

(1) Arch. Ml.-Llibre de cons. del 2 de Joliol de 1526.

valerosos soldats de la creu, al mateix temps que redolaven per aquelles abruptes pendents multitud de troncs d'arbres que 's confonien ab la gent en el fon dels barrancs danda que, atacant els nostres ab més entusiasme i fent un suprem esforç, conseguiren desalojar als rebels moros dels seus punts, seguint-los per totes bandes i apoderarse de les fortalees d' Artesa y Ahín, les que saquejaren incontinent important mes de 30.000 ducats, segons els historiadors d' aquells temps, les pérdues sufrides pels moros.

Dende este últim punt (de Ahín) escrigué el Governador Cabanilles als Jurats de Vilarreal demanant mes gent de guerra; i a pesar de la situació precaria qu' este poble s' encontrava i de enviar al camp de la guerra al notari-escrivá de la vila En Francese Mascarell a notificarli de paraula al Governador o Loctinent que 'ls era imposible reclutar mes gent no obstant, ab gran entusiasme patriotic, sens esperar nou avís, enviaren al dit camp i al propi lloc de Ahín, 40 homens capitanejats per En Joan Cardona qui portava per alferes a Esteve Rubert, además dels qu' estaven en servici actiu, i acordaren que 'ls salaris que s' acostumaven a donar als soldats, els bestraguera el síndic dels diners de la vila (1).

Vilarreal trametia de continuo al camp de la guerra, com s' ha vist, homens valerosos, habils i ben armats

(1) Acort de consell del 2 d' Agost de 1526.

portan al front bons capitans, els quals per lo regular se renovaven de quinze en quinze dies, per obs de proporcionarlos el necessari descans, i encara no obstant, mentres permaneixien en la vila, s'ocupaven a certes hores del día, en eixercisis guerrers pera perfeccionarse en el maneig de les armes, los que 'ls varen valdre en mes d' una ocasió, pera demostrar la seua valentía i aptitud, i el no tindre que deplorar moltes baixes en esta guerra contra 'ls perfits moros.

prout et tout bon capitaine, et dans par le reglar
 se renover en de quins en quins dies, par ois de
 rapporte de si necessari besoins, i encara no obs-
 tant mentes permenen en la vila ocupaton a
 otras cosas de dia, en ciertos puntos para per-
 feccionar en el manejo de las armas, que la va-
 ran valde en caso de una guerra, pero demostrar la
 una guerra, i el no tiene que dehorar
 por los paises en esta guerra contra la parte moros.

(The following text is extremely faint and largely illegible due to fading and bleed-through from the reverse side of the page.)

III

La victòria que acabaven d'alcansar els cristians, donà motiu als moros pera que deixaren d'envalentonarse i a aquells cobrar mes alé pera véncer als subdits de Zelim.

També va servir de estimul pera que molta gent noble ab els seus vasalls, donaren el seus noms per' asentarlos en la ceda per obs d'engrossar el número dels nostres i hostejar baix la bandera de la creu. Empero en tot aixó, al duc de Segorb, li pareixia impossible sofocar per complet als rebels islamites sens pérdua general de les seues tropes, per l'immensitat de perills i trapisondes que devien correr ans de hate la serra; i per aixó suplicà 'l Emperador molt acertadament li fasilítara 'ls soldats alemanys ans d'efectuar el embarc en Barcelona pera Italia.

Havent accedit el Emperador a la justa petició del duc, es varen vore entrar, d'allí a pocs dies, en el

cuartel general a 3.000 alemanys, soldats vetusts, experimentats i ben deciplinats.

Uns cent cinquanta d' estos que formaven la retaguardia se detingueren dos dies en Vilarreal, alojant-se en les cases i Hospital del raval de Valencia, pagant el síndic el gasto de menjar i beure del comú de la vila, contribuín també per lo mateix alguns particulars vehíns (1).

Pocs dies después (1.ra de Septiembre) el concell de Vilarreal, acordá enviar un' altra remesa de gent d' armes al camp de la guerra al mando del capitá en Guillem Guimerá i del alféreç en Pere Atmetla; acordant també al mateix temps, se donara avis al capitá general de que 'ls Jurats de Vilarreal estaven dispots i se comprometien mentres permaneceixquen els soldats alemanys en el camp de batalla, a tramestre al dit campament quatre càrregues de pá cada día i mes si necessari fora, además del ví corresponent (2); i es que Vilarreal fiel al seu rey i entusiasta per la fé religiosa, no 's perdonava sacrifici algú en tal fora per' alcansar el repos, la pau benefactora del regne, tan desijá per tots.

El duc, reanimat ab gran manera al vores rodejat de tanta gent ds guerra i en especial dels valerosos alemanys i el entusiasme patriótic que 's notava en els semblans dels fiels cristians, que no era altra cosa

(1) Consell del 21 Agost de 1526.

(2) Consell de 1.º de Septiembre de 1526.

que manifestacions exterres del seus purs cors, no tardà en formar un nou plà de batalla.

I en efecte, demprés de mil aproigs, el 19 de Setembre, vá fer dividir tot l' eixersit en tres grans esquadrons pera que a un mateix temps i per la part d' Almedíjar, qu' era ahón s' encontrava millor fortificada la serra, atacar de sopetó a Zelim. Si conseguíen per esta part fer retrocedir al enemic, teníen assegurada la victoria, porque les demés fortificacions eren de poca resistensia.

En la matinada del día senyalat, embestiren al enemic tots els soldats cristians a una mateix' hora i per diferents parts de la serra.

Els térsos de Vilarreal que s' encontraven en la divisió d' Ahín, baix el mando del duc de Segorb i el governador Cabanilles, hostejaren com a héroes mostranse infatigables en la pelea.

Ni les grans penyes que 's desbordaven per aquelles pendens aplastant a tots aquells que no podíen fugir del perill, ni la multitud de saetes que com a centelles eixíen de les mans dels moros bal-lesters, ni les càrregues d' escopeteria, ni ningú altre tropeçó, va fer retrocedir als cristians, cimentats per la fé, antes al contrari, cada company que veíen caure ensangrentat al seus peus, era motiu d' estimul pera continuar la marcha ab més entusiasme i ardor, servint d' escaló pera vèncer els trencaments del terreno i les asprors de les brenyoses montanyes.

Arribaren per fi al lloc desijat ahon estava la força moruna, fatigats a mes no poder i casi sense alé de vida; Martí Vizcaíno fon el primer qu' aplegá implantant lo penó de la creu en la fortalesa principal, seguint a éste D. Diego Ladrón que vá sufrir una ferida de poca monta.

Una vegada dalt, i al crit magic de: ¡San Jaume i a ells! se tiren el soldats cristians com a fieres del desert sobre ls musulmans, deixant morts en el camp a mes de 2.000 moros, i apresant als demés que no pugueren escaparse en la fugida.

Moltes pérdues i baixes tingueren els cristians en esta célebre batalla, pero cantaren al fi victoria, quedanse per complert amos de la serra d' Espadá, arreplegant tot quant se deixaren el rebels moros, venent lo sobrant en Valencia, que vá importar mes de 200.000 ducats.

Els nostres valens vilarrealencs, además d' arreplegar lo que a cada qual de per sí 'ls perteneixia en dret s' emportaren pera la vila, entre altres armes, una *çarabatana* segóus consta en el anotament de concell del día 23 de Septiembre, important el acarregidende la serra d' Espadá a Vilarreal, setanta dos sous pagats pel sindic dels dinés del comú de la vila, a Pere Atmetla i altres.

El copó o caixeta del Santísim Sacrament robá pels moros a l' Esglesia parroquial de Chilches, no se pogué encontrar; segons se digué después, vá ser descubert l' amagatall, que era un covo de una penya, per

un soldat alemà i per ser dita caixeta d' or i plata, se la emportá furtivament aquell soldat a Italia cegat per l' ambició.

Vilarreal esperaba ansios als seus valerosos soldats, que al entrar en la població a só de trompetes i tambors, despentolats i plens de pols danda les celles i empunyant lo peno de la creu, foren vitorejats en ardent entusiasme per la multitud.

¡Verament devía estar ufá i satisfet el poble de Vilarreal, per haver cumplit els seus fills ab son deure, com a bons patricis i haverse portat fiels i lleals davant de Deu i davant del rey!

SUPLEMENT

Documets manuscrits del Arxiu Municipal de Vilarreal

ACORTS Y DETERMINACIONS DEL CONCELL

Die XXI Novembris anno MDXXV

«Item, mes lo dit honorable consell ajustat mana esser notat que quascuna nit guarden dos homens seguint lo orde acostumat de les cases de la dita vila a quascun portal dels dos cassers de la dita vila que sien persones de discreció a coneguda del honor. Justicia de la dita vila, la qual guarda, hagen a fer de les nou hores de la nit fins a les sis hores del matí a penes de dotze diners.»

Die dominica, tertia Decembris anno MDXXV

«Consell cridat e ajustat en la sala de consell de la vila de Vilarreal de manament e previsió dels honorables Justicia e Jurats de la dita vila ab so de trompeta e veu de crida pública per mija de Ferrando de muntalba....., lo dit honorable consell ajustat mana effer notar que sien comprades per obs de la dita vila dos arroves de pólvora per apoder tirar ab la artelleria de aquella en defensió e custodia sua i per coses que conserneixquen lo servey de la Ces.^a Real Md. del emperador i rey nostre Sor.

Item, mes lo dit honor. consell ajustat attes qui per part lo Ill.^m duch de Segorb per En Miquel Aragones receptor de sa senoria es demanat de paraula a la present vila segons per lo honorable En Berthomeu aznar hu dels dits consellers en lo dit consell es stat reportat i referit, que per quant sa S. ha sabut que en la serra de Spadá se fa alsa de molts moros no volent obehir los manaments del emperahor i rey nostre Sor. Sa senoria dellibera anar ab gent de guerra contra ells i per so la dita vila apersebixca la mes gent que pora per a la hora que será nesessari per anar contra los dits moros. Et com aso sia cosa de molta importancia i la previsió fahedora se sgarde a la prefata Ces.^a Real Mat. o en lo loc d' aquella a la seroníssima senora Reyna locht. et general de sa Mat. en lo present regne a obediencia de la qual senora la dita vila stá. Per tal, lo dit honor. consell

mana esser notat que la dita vila nos moga ni fara gent alguna per lo dit duch si no concorrera expres manament de la predita Ces.^a Real Mat. o en persona e loch de aquella de la sobredita sereníssima senora Reyna lochtinen general de sa Mat. Et sia donada la resposta al dit duch per part de la dita vila conforme a la dita delliberació e present notament de consell.»

Die XXX Janer anno MDXXXVI

«Item, mes lo dit honor. Consell ajustat vista una letra del respectable regent la lochtinencia general e portaveu de general governaor en lo present regne de Valencia ab la qual sa Respetable S. mana als honrats Jurats de dita vila que apersibixquen la mes gent que poran de la dita vila per anar allá hon menester sia contra los moros inimichs de nostra santa fe catholica e rebetles e inobediens als manamens de la Ces.^a Real Mat. e que aquells per tal lo dit honorable consell ajustat mana effer notar, que tota la gent caps de cases de la dita vila sia posada en nómina e albarans e aquells los noms daquells serán scrits quis hage de anar a apersebir ab ses armes per anar alla... o donar persones abils que vagen enbes de aquelles a coneguda e discreció dels honor. Justicia e Jurats.....»

Die dominica, quarta Februari anno MDXXVI

«Consell eridat.... vista una letra del respectable portaveu de governador general e lochtinent general del present regne de Valencia, ab la qual sa respectable senioría mana que la dita vila e universitat fara cent cinquanta homens de guerra per anar contra los moros rebetles e inobediens a la Ces.^a Cath.^a Real Mat. E com la dita vila e universitat justa los notaments de consells fets en los dies propassats han fet elecció de cinquanta homens per al que de sus es dit lo sou dels quals ab molta dificultat se pora pagar, e ser major número dels dits cinquanta homens segons la poquetat de la dita vila sería imposible, per so lo dithonor. consell mana effer notar, que la dita vila farà los dits cinquanta homens segons sta ja delliberat puix mes fer non pot.»

*Contestació dels Jurats a la letra que reberen de la
Loctinencia general del regne*

«Molt mag. e Respectable Sr.—Nosaltres han ajustat lo consell de aquesta vila a costa del que per vos es stat explicat de part del respectable portaveus de general Gov.^o. e regent la loctinencia general en lo

present regne de Valencia. Ejatsia lo sou de la gent de guerra que fins açí la dita vila ha tengut en camp contra los moros per la molta necessitat e pobrea que es en la major part dels particulars de dita vila no se ha pogut del tot pagar e tornar a fer gent la dita vila per la falta del poder e forses de dits particulars es quasi imposible. Empero per esser lo negoci de tanta importancia e concorrer lo servey de nostre Senyor Deu i de la Ces.^a Real Mat. e lo benefisi e repos del dit Regne, no deparem de fer la mes gent que a nosaltres será possible ultra los cinquanta homens que fins así tenim delliberats e concordats, puix lo mateix faren totes les altres viles reals de sa Mat. i senyaladament la insigne ciutat de Valencia la qual es cap de tot lo dit regne segons per vos nos es stat dit e affermat. Suplicant a la Divina Magestat que les coses susseixquen de tal forma qual tots desijam e vostra magnífica persona tinga en sa contínua protecció. De Vilareal a VI de Mars anny MDXXVI.—Senyor—Los Justicia e Jurats de la vila de Vilareal.»

Die dominica, octava Aprilis anno predicto MDXXVI

Item, mes lo dit honor. consell ajustat mana effer notar, que per quant los ofisials de la vila de Onda han scrit a la present vila que per quant tenen nova sarta que los moros de la serra de Spadá volen venir

ma armada contra la dita vila de Onda e habitants de aquella, demanant socors a la present vila, per ço lo dit consell nota e delibera que de continent vagen a fer lo dit socors per part de la dita vila sexanta homens los millors e mes habils per al dit efecte aparan als dits Justicia e jurats los quals puguen compellir e forzar ab los remeys necessaris, de forma que lo dit socors se fara promptament.»

«Item mes lo dit honorable consell ajustat mana effer notar que per que la guarda de la dita vila de nit se farà ab major compliment de así avant, los portals de la dita vila en tocant les deu hores de la nit sien tancats ab clau e de continent aquells tancats donades per les guardes dels dits portals les dites claus al honorable Justicia de la dita vila o locinent d' aquell.»

Die lune, septima Madii anno predicto MDXXXVI

«Consell cridat e ajustat en la sala de consell de la vila de Vilareal de manament e previsió dels honorats Justicia e Jurats de la dita vila ab so de trompeta e veu de crida pública per mija de ferrando de muntalba nunci e crida crides public del dit honorable consell ut moris est per les coses de sus

scrites lo dit honorable consell ajustat, vista una lettra de la Ces.^a Catho.^a Real Mat. dada en Sevilla a XXVIII del propassat mes d' Abril en e ab la qual manasa Mt. que la dita vila servixca en fer gent contra los moros retrets en la serra de Spadá. E vistes dos altres lletres la una del respectable portant veus de general Gov.^o e regent la loctinencia general en lo present regne de Valencia, e la altra dels magnífichs Jurats de la ciutat de Valencia circa lo mateix negoci. E atenent e considerant que es cosa que conserneix principalment lo servey de nostre Sor. Deu i de la prefata Ces.^a Real Mt. i lo beneffici i repós de tot lo regne jatsia que la dita vila axí en general com en particular stiga en tanta necessitat que seria cosa prou scusada. Empero per los dits sguardats lo dit honorable consell mana esser notat, que la dita vila farà sexanta homens per anar al dit camp. E que sien trets per sorts de la gent que resta a traure de la caixa de la nómina de la dita vila en la forma acostumada per a quinze dies, e apres sien trets altres sexanta homens en la mateixa forma per a altres quinze dies si necessari sera e tant durara. E que los qui eixiran per anar al dit camp sien franchs de la paga del dit sou així com los altres que servint así son anats. Enpero per quant traure lo dit sou promptament dels singulars de la dita vila sia impossible per la molta necessitat que yha en molts dels dits singulars, per so lo dit consell nota e dellibera que presehint licencia del dit suplent

Item, mes lo dit honorable consell ajustat mana effer notar que sia comprada polvora, passadors e qualsevols altres coses que als dits honor. Justicia e Jurats appareguen nessaries per la custodia e guarda de la dita vila. E noresmenys sien fetes qualsevol coses e provisions que a aquells ben vistes serán havents respecta a la dita guarda e custodia de la dita vila segons les necessitats occorreran deixantho a coneguda e discreció de aquells i senyaladament sia refet lo terror del joch de ballesta per que la gent se puga exersitar en tirar e jugar al dit joch de ballesta.»

Acort de consell del día 2 de Joliol de 1526

«Item mes lo dit honor. consell ajustat mana esser notat, que perque la gent de la dita vila se abilita en saber tirar ab ballesta per als temps de necessitat consemblants per la necessitat de la rebelió dels perfidos moros qui stant retrets en la serra de Spadá, que per so sien donades per la dita vila al dit joch de ballesta en la forma acostumada mija dotzena de culletes d' argen de pes e valor de deu sols. quasqua d' aquelles.»

Die martis, XX Julii anno MDXXXVI

Item mes lo dit honor. consell ajustat mana esser notat, que sia feta e pagada la despesa a un home qui sona lo atambor de la dita vila fins tant que vaja la gent de guerra que ha danar al camp contra los perros moros de la serra de Spadá per lo honor. Sindich de la dita vila de diners de aquella.»

Die lune, XXX Julii anno predicto MDXXXVI

«Consell cridat e ajustat en la sala de consell de la vila de Vilareal... lo honor. consell ajustat mana esser notat que si alguns dels barrils o carretells que los magnífics batle, Justicia e Jurats de la dita vila per mans del Respectable regent la lochtinensia general del present regne han pres de alguns singulars de la dita vila e tramés al camp per atehir vi e aygua se perdran i nos cobraran sien pagats de diners de la dita vila als senyors de aquells segons la justa valor e preu de aquells.»

Die martis, XXI augusti anno predicto MDXXXVI

«Consell cridat e ajustat en la sala de consell de la vila de Vilareal..... vista una letra del Respectable locht. general e portanveus de general G.^{on} e regent la locht.^a general en lo present regne de Valencia dada en Ayn a denou del present mes de agost ab la qual scriu a la present vila e prega aquella de part de sa Mt. que vulla receptar e acullir cent trenta o cent quaranta homens que venen descotats per temps de hun día natural e que aquell día los vulla fer la despesa de menjar e beure mana per so eser notat lo dit honor. consell que attes e considerat que los dits soldats venen per reformar lo real camp e exercir contra los perros moros de la serra de Spadà que aquells sien aposentats en lo hospital e cases del raval de Valencia e quels sia acaptat per la vila per a la despesa de aquells e que lo que faltara queu pague lo sindich de diners de la mateixa vila.»

Die sabbati, prima Septembris anno predicto MDXXXVI

«Item, mes lo dit honor. consell ajustat mana effer notar que per quant lo resp. locht. general mana que la dita vila scriga al noble locht. de Gov.^{on} de la pla-

na e diga quantes carregues de pa pora trametre la dita vila..... al camp contra los moros de la serra de Spadá per provehir los alemanys quant seran en lo dit camp, per so lo dit honor. consell nota e dellibera que sia resposta al dit noble locht. de Gov^o que la dita vila quascun día trametra al dit camp quatre carregues de pa.»

Die dominica XXIII Septembris anno MDXXVI

«Consell cridat e ajustat en la sala de consell de la vila de Vilareal..... lo dit honor. consell ajustat mana esser notat, que sien presos en compte al honor. en Jaume martorell sindich de la dita vila setanta dos sol. los quals aquell de manament dels dits honor. Jurats ha pagats al honor. en pere ametla e altres per portar una çarabatana de la serra de Spadá a la dita vila.»

«Item, mes lo dit honor. consell ajustat mana esser notat, que puix mijansant lo adjutori de nostre Señor Deu los moros de la serra de Spadá son stats expellits e foragitats de aquella e per al present no yha tanta necessitat de guardar la vila per ço de asi avant no guarden sino tant solament dos homens quascuna nit

al portal de Valencia. E que sia ubert lo portal den mig de la dita vila. E noresmenys guarden altres dos homens al portal de Castelló.»

El sigüent Document es copia d' un certificat fet per En Francesch Mascarell, notari escrivá de la sala del concell de Vilarreal en el que se anoten totes les dates del sindic respecte a la paga d' habers dels soldats de la mateixa vila durant la guerra dels moros retrets en la serra d' Espadá en lo any 1526.

«Al molt mag. senyor e de gran sabiesa mossen Joan de Romaní e de Scriva, cavaller conseller de les Ces.^{as} Ca.^{es} Mag.^{tas} Reals e mestre rational de la Regia cort en la ciutat e present Regne de Valencia. Certifich yo Francesch Mascarell per autoritat Real e de Valencia not. public e scriva dels honor. Jurats e consell de la vila de Vilarreal. Com en lo compte del libre del sindicat e clavariat de la dita vila den Guillem guimera sindich e clavari de la mateixa vila del any MDXXV comensant en lo endemá del día e festa de Pascua de pentecostes del dit any e finint en lo endemá del día e festa de pascua de pentecostes del any MDXXVI donat e retret per aquell al honorable

sindich e clavari de la mateixa vila del any apres immediate següent en presencia mia i dels honor. Jurats i en poder e ma dels honor. Juges comptadors dels comptes de la dita vila a quatre del mes de Juny del any MDXXVII lo qual sta tancat e guardat dins lo armari del archiu de la sala de consell de la mateixa vila, son continuades i scrites e admeses en compte al dit en Guillem Guimera en lo dit nom tres dates fetes per aquell, la una de les quals es de mil siscens vint i set solidos i sis diners moneda real de Valencia per lo sou de mija mesada de cinquanta homens de guerra que la dita vila a V del mes de febrer del dit any MDXXVI tramete al camp real que tenis temporis lo respectable don hieronim de Cabanylles tenent regent la lochtinentia general e portant veu de general G.^{or} en lo present regne de Valencia tenia contra los perfidos e rebelles moros qui staven retrets en la serra de Spadá per reduhir aquells a la obediencia de sa M.^{at} a raho de tres ducats lo mes per quascun home compres lo avantatje dels capitá e alferis, la qual gent se tramete per la dita vila al dit camp de manament del dit regent la lochtinentia general e per notament e deliberacions del consell de la dita vila fets en calendari de XXI, XXX i XXXI del mes de Janer dit any MDXXVI. La altra es de docens sols. sis diners feta per lo mateix sindich e clavari als dits cinquanta homens per lo sou dels dies que serviren mes de la dita mija mesada en lo dit camp i en la defensa de la gent que ana de la dita vila pera socorrer los christians del dit camp qui staven assitiats

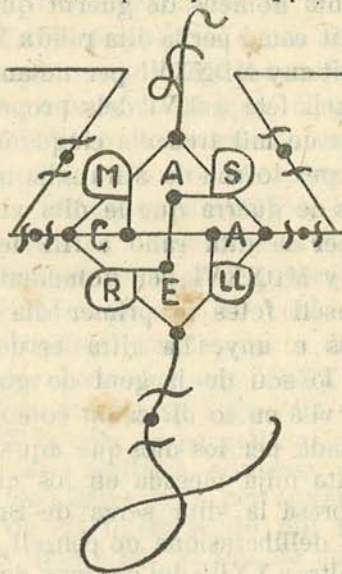
per los dits moros en lo castell de Chinqueta. E la altra es de mil noucents sols. i sis diners per lo sou de altra miya mesada de sexanta homens de guerra que la dita vila tramete al dit camp per la dita rahó per notament o delliberació del dit concell fets ut supra e a XIII del mes de Mars dit any MDXXVI. La qual dita miya mesada comensa a correr a XVIII dels propdits mes e any. E així mateix en lo compte del libre del sindicat e clavariat de la dita vila den Jaume Martorell sindich e clavari de la mateixa vila en lo any apres immediate següent comensant en lo endema del día e festa de pasqua de pentecostes del dit any MDXXVI e finirá en la endemá del dia e festa de pasqua de pentecostes del any apres immediate següent MDXXVII retret per aquell al honor. Sindich e clavari de la mateixa vila del any apres immediate següent en presensia mia i dels honors. Jurats i en poder e ma dels honorables Judges comptadors dels comptes de la dita vila a XXVIII del mes de maig del any MDXXVIII lo qual per lo semblant sta tancat i guardat dins lo armari o archiu de la sala de consell de la mateixa vila son continuades i scrites e admeses en compte al dit sindich, dos dates fetes per aquell en lo dit nom. La una de les quals es de mil noucents huytanta sols i sis diners per lo sou de miya mesada de sexanta homens de guerra que la dita vila tramete al dit camp per la dita rahó a XVIII del mes de Joliol del dit any MDXXVI per notament o delliberació de consell feta a VII del mes de Maig dit any

MDXXVI. La altra es de mil quatrecentz quatorze sols. i sis diners per lo sou de mija mesada e dies mes de quaranta homens de guerra que la dita vila tramete al dit camp per la dita rahó a II del mes de agost del dit any MDXXVI per notament o deliberació de consell feta en los propedits día mes e any. La altra es de mil trecens cinquanta quatre solidos i sis diners per lo sou de altra mija mesada de quaranta homens de guerra que la dita vila tramete al dit camp per la dita rahó a XVIII del dit mes de agost dit any MDXXVI per notament o deliberació de consell feta a XVI dels propedits mes e any. La altra es de mil trecens cinquanta quatre sols. i sis diners per lo sou de altra mija mesada de quaranta homens de guerra que la dita vila tramete al dit camp per la dita rahó a III del mes de Septiembre del any MDXXVI per notament o deliberacions de consell fetes lo primer día e a VIII dels propedits mes e any. La altra es de trecens quinze sols. per lo sou de la gent de guerra que serví per la dita vila en lo dit camp complida ja la propdita mija mesada per los dies que aquells serviren mes de la dita mija mesada en los quals dies fon debellada e presa la dita serra de Spadá, per dos notaments o deliberacions de consell fetes la una a XVIII e la altra a XXIII del dit mes de Septiembre dit any MDXXVI. E la altra es de nou sols. los quals lo dit sindich paga per fer adobar los dos atambors de la dita vila qui foren aportats al dit camp ab

dita gent e serviren en aquell e per posar dos perga-
mins nous en aquells. En testimoni de les quals
coses e perque a aquelles plena e indubia fe per
vostra señoría previxa e ser donada yo dit notari
he fet e fas la present certificació escrita de la mia
propia ma feta en la dita vila de Vilareal a XXX
del mes de Juliol del any de la nativitat de nostre
Señor, Mil cincheens trenta quatre e ab mon acos-
tumat en cartes publiques apposar de art de no-

taria sig

ne segnada.»

PRINCIPAL CHAPTERS

Page	Chapter	Page
417	1	1
4	2	4
11	3	11
17	4	17
18	5	18
20	6	20
23	7	23
27	8	27
30	9	30
31	10	31
32	11	32
33	12	33
34	13	34
35	14	35
36	15	36
37	16	37
38	17	38
39	18	39
40	19	40
41	20	41
42	21	42
43	22	43
44	23	44
45	24	45
46	25	46
47	26	47
48	27	48
49	28	49
50	29	50
51	30	51
52	31	52
53	32	53
54	33	54
55	34	55
56	35	56
57	36	57
58	37	58
59	38	59
60	39	60
61	40	61
62	41	62
63	42	63
64	43	64
65	44	65
66	45	66
67	46	67
68	47	68
69	48	69
70	49	70
71	50	71
72	51	72
73	52	73
74	53	74
75	54	75
76	55	76
77	56	77
78	57	78
79	58	79
80	59	80
81	60	81
82	61	82
83	62	83
84	63	84
85	64	85
86	65	86
87	66	87
88	67	88
89	68	89
90	69	90
91	70	91
92	71	92
93	72	93
94	73	94
95	74	95
96	75	96
97	76	97
98	77	98
99	78	99
100	79	100

PRINCIPALS ERRATES

Pàgina	Rengló	Diu	Deu dir
7	4 i 7	nos	mos
9	2	anotamens	anotaments
11	13	poblacions	poblacions
»	17	juisioses	juicioses
12	18	rasa	raça
»	20	el	els
13	10	engrosar	engrossar
»	11	inisiat	iniciat
»	17	encarnisá	encarniçá
14	16	queje	quefe
»	22	direcsió	direcció
15	5	ordenarlos	ordenantlos
16	6	servissis	servicis
»	9	conte	conter
17	18	manamets	manaments
18	23	i	,
21	18	apleganse	aplegantse
22	3	amenasades	amenaçades
»	14	Pasats	Passats
»	16	aserta	acertat
»	23	menpreny	menypren
26	17	gent no	gent, no
29	14	fasilitara	facilitara
30	15	disposts	disposts
31	25	al	als
32	3	vida,	vida;
»	21	carabatana	çarabatana
35	2	Documets	Documents
40	11	fará	fara

INDEX

	Pág.
Vilarreal en la guerra dels moros de la serra d' Espadá. Prolegómen . . .	7
I part: Rebeldia dels moros	11
II part: Nova eixida dels cristians al camp de la guerra.	21
III part: Ultim combat i derrota dels moros retrets en la serra d' Espadá . . .	29
Suplement	35

Obras publicadas del mismo autor

"Historia de Villarreal". Un volumen en 4.º de 562 páginas, con multitud de fotograbados intercalados en el texto y láminas sueltas.

"La paz de la iglesia y la milagrosa imagen de Cristo Crucificado venerada en Villarreal". Folleto en 4.º de 26 páginas, ilustrado con fotograbados intercalados en el texto.

"Los músicos de la provincia de Castellón". Ensayo bio-bibliográfico en 8.º de 175 páginas.

"Apuntes históricos".

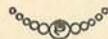
"Galería de personajes ilustres que han visitado el sepulcro de San Pascual desde Felipe III hasta los tiempos presentes".

"Reglas pedagógicas.... para el canto de los niños". Trabajo premiado en los Juegos Florales celebrados en Elche el año 1920.

"Concepciones y privilegios que los Reyes de Aragón y Valencia otorgaron a Villarreal" (1273-1412). Impresión aparte de la Memoria presentada por su autor al III Congreso de Historia de la Corona de Aragón en la sesión celebrada el 4 de Julio de 1923.

"Villarreal en la guerra de sucesión". Volumen en 4.º menor de 77 páginas con fotograbados. Premiado en los Juegos Florales celebrados en Valencia por la Sociedad LO RAT PENAT en 1922.

"Influencia de la música en la educación popular". Premiado en los Juegos Florales celebrados en Cheste el año 1925.

BENITO TRAYER GARCIA, Pbro.

Reglas pedagógicas
que deben tenerse en cuenta para
que el canto en niños y adolescentes
forme parte de su educación fisioló-
gica, evitando los inconvenientes de
su uso inmoderado y anticientífico.

Obra premiada por unanimidad en los Juegos Flo-
rales celebrados en la ciudad de Elche el año 1920

1923
Imprenta de Juan A. Botella
Estación, 23

La impressió d' este opuscul fon termina-
da en Vilarreal en la Tipografia
de Joan A. Botella el día
XXVII de Abril de
MXCXXVI